

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ : "ΠΥΡΣΟΥ", Α. Ε.
1940

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΙΔΕΩΔΗ

ὑπὸ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΥ

Γεν. Διευθυντοῦ τῆς Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

I.

Τὸ ἰδεῶδες, πρὸς ὃ κατ' ἐξοχὴν κατατείνων τις ἐπιζητεῖ τὴν σύμφωνον διάπλασιν ἑαυτοῦ ἢ ἑτέρων, τ. ἔ. τὴν πρόσκτησιν ἢ παροχὴν ἑτέροις «μορφῆς», καλεῖται «μορφωτικὸν ἰδεῶδες».

Τὸ μορφωτικὸν ἰδεῶδες τυγχάνει ἀνέφικτον πρότυπον, ὃ πόθος τῆς πραγματώσεως τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἀέναον πηγὴν ζωῆς, δύναμιν ζωοποιὸν καὶ μορφοποιόν, ἀσφαλῆ ἐγγύησιν ἀπαύστου ἀξιολογικῆς ἐξελίξεως ἀτόμων, ομάδων, φυλῶν.

Ἄγωγή, ἣτις δὲν προβάλλει τοῖς τροφίμοις πρότυπα, πρὸς ἃ νὰ προσαρμόζωσι τὴν ἑαυτῶν διάπλασιν καὶ περαιτέρω συναφῆ ἐξέλιν, ἣτις δὲν ἐμπνέει αὐτοῖς τὸν πόθον πρὸς συνειδητὴν πραγμάτων ἀξιῶν, κειμένων ἐκτὸς καὶ πέραν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν φυσικῶν τοῦ ἀτόμου ἀναγκῶν, ἣτις δὲν κατευθύνει πρὸς ἀνωτέρους ὑπερατομικοὺς σκοπούς, δὲν δύναται νὰ ἀντιποιῆται τοῦ ὀνόματος τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς.

Ἀπορριπτέα, ἄρα, τὰ κελεύσματα τῆς δῆθεν «ρεαλιστικῆς» ἀγωγῆς, τῆς ψηλαφώσεως νὰ ἀνεύρη τὰ πρότυπα πρὸς μόρφωσιν τῶν εὐπλάστων ψυχῶν ἐν τῇ τύρβῃ τοῦ ἀγοραίου βίου καὶ ταῖς ἐναλλασσομέναις χρησιμοθηρικαῖς ἀντιλήψεσι περὶ ζωῆς.

Ἐπὲρ τὰς μικρότητας καὶ ἀθλιότητος τῆς «πραγματικῆς» ζωῆς, ὑπὲρ τὰ πάθη, τὰς κακίας καὶ τὰ κατώτερα ἔνστικτα τοῦ ἀνθρώπου-ζῴου, ἴστανται αἱ «Ἰδέαι» τοῦ θείου Πλάτωνος, ὡς τις πνευματικὸς κόσμος ἀφθίτος, ἀίδιος, πρὸς ὃν ἀτενίζων ὁ ἄξιος τοῦ ὀνόματος ἄνθρωπος, αἴρεται ὑπὲρ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἐξευγενίζων ἑαυτὸν καὶ προαγόμενος εἰς ὑψηλότεραν περὶ τοῦ βίου θεωρίαν.

Ἢ πρὸς τὴν «Ἰδέαν» ἀνάτασις, ἢ πρὸς τὸ «ἰδεῶδες» ροπὴ, παριστῶσιν αἰτήματα τῆς ἀθανάτου τοῦ Πλάτωνος διδασκαλίας, τ. ἔ. τῆς ἰδεοκρατικῆς περὶ κόσμου θεωρίας του, ἅτινα εὗρον τὴν δικαίωσίν των εἰς συναφεῖς περὶ κόσμου θεωρίας καὶ περὶ βίου θεωρίας τῆς πεπολι-

τισμένης ἀνθρωπότητος, διεθνῶς διὰ τῶν πλατωνικῶν ὄρων ἐπισφραγισθείσας («Idea», «Ideal», «Idealismus»).

Αἱ «ιδέαι» τοῦ «καλοῦ», τοῦ «ἀγαθοῦ», τοῦ «ἀληθοῦς», πρόκεινται τῇ τε ἀτόμῳ καὶ τῇ ἀνθρωπότητι ὡς αἰδία καὶ ἀνυπέρβλητα πρότυπα. Ἐν αὐταῖς ζητητέον τὸ γνήσιον, τὸ ἀληθινόν, τὸ καλόν, τὸ ἅγιον, τὸ μέγα καὶ ὑψηλόν, τ. ἔ. ἐκτὸς καὶ πέραν τῶν εἰς φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν ὑποκειμένων αἰσθητῶν, ἐκτὸς καὶ πέραν τῆς αἰσθητῆς «πραγματικότητος».

Ἡ ἀπὸ τοῦ γηίνου πρὸς τὸ ὑπέργειον ἀνύψωσις, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου ἀνάτασις πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἢ τούτῳ ὁμοίωσις, παριστῶσιν ἕξοχον μορφωτικὸν ἰδεῶδες, πρὸς ὃ ὁ μέγας Ἕλληνας φιλόσοφος, διὰ τῆς ὑπερόχου διανοίας του καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ του, κατηύθυνε τὰ ψυχικὰ ὄμματα τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἰδεοκρατία («Idealismus»), οὕσα ἀπαύγασμα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἔκφρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, περιποιεῖ τιμὴν τῇ Ἑλληνικῇ ἀντιλήψει περὶ ζωῆς καὶ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ βίῳ, ὑποδηλοῦσα, ὡς περὶ βίου θεωρία, ἀνωτέραν βαθμίδα πολιτιστικῆς ἐξελίξεως. Τῷ ὄντι δέ, πάντες οἱ λαοί, οἱ γενναῖόν τι ποιήσαντες ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἀνθρωπίνης πολιτιστικῆς δημιουργίας, κατέτεινον εἰς «ιδέας», προσέβλεπον εἰς «ιδεώδη», ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν καὶ τὰς παρεχομένας δυνατότητας πρὸς σύλληψιν καὶ πραγμάτωσίν των.

II.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων καθίσταται φανερόν, ὅτι, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, δέον νὰ κατατείνῃ πρὸς ἰδεώδη, πρὸς τέλεια πρότυπα, πρὸς διάπλασιν καὶ τελείωσιν τῆς ἰδίας μορφῆς, ὁ μορφωτῆς ἄλλων, τ. ἔ. ὁ παιδαγωγός. Ἄτομον μὴ ἔχον, ἀπὸ ψυχικο-πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀπόψεως ἔξεταζόμενον, «μορφήν», τ. ἔ. μὴ ἔχον ἐξειλιγμένον καὶ ἀρμονικῶς ἀπηρτισμένον τὸν ὅλον ἐσωτερικόν του κόσμον, εἶναι ἀνίκανον νὰ ἀποβῆ ἄλλων «μορφωτῆς».

Ἀνθρώπος μὴ διακατεχόμενος ἀπὸ ἰδεώδη, πρὸς ἃ ἀείποτε νὰ κατατείνῃ, μὴ πληρούμενος ὑπὸ ἀξιῶν, εἰς ἃς νὰ πιστεύῃ καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὁποίων νὰ μάχεται, καί, ἐν ἀνάγκῃ, νὰ πίπτῃ, εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς ἄλλους πίστιν καὶ ἐνθουσιασμόν πρὸς ἀνώτερα ἰδεώδη, ἀνίκανος νὰ κατευθύνῃ τὰ ψυχικὰ ὄμματα ἄλλων πρὸς τὰς πολυτίμους ἀξίας τῆς ζωῆς, ἀνίκανος νὰ ἀσκῇ τὸ ἔργον τοῦ παιδαγωγοῦ, τοῦ μορφωτοῦ τῆς εἰσέτι ἀδιαπλάστου καὶ ἀώρου γενεᾶς.

Ὁ τοιοῦτος, τίτλω μόνον, παιδαγωγός, ὁ μὴ ἔχων διαπεπλασμένον τὸν χαρακτῆρα, ὁ μὴ ἔχων ἐμπέδους ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις, ὁ ἀμόρ-

φος καὶ ἀνίκανος νὰ ἀποσπασθῆ τῶν ἐκάστοτε μικροσυμφεροντιδίων του, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς τροφίμους του πίστιν ἐπὶ τὰς αἰωνίας ἀξίας, νὰ χαλυβδώσῃ τούτους κατὰ τῶν πειρασμῶν καὶ ἐναντιοτήτων τοῦ βίου, νὰ ἐμπνεύσῃ αὐτοῖς φρόνημα ἔμπεδον καὶ ἐνθουσιασμὸν ἀκατάβλητον, ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀνάτασιν καὶ ἔφρῃσιν πρὸς πραγμάτωσιν ἰδεωδῶν;

Ὁ ἀνίκανος, ἵνα προσατενίσῃ σταθερῶς πρὸς ἰδεῶδες, κατευθύνον τὴν ἐν τῷ βίῳ διαγωγὴν του πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ καλῆκόντος, ὡς τὸ ἄστρον τῶν μάγων κατηύθυνε τὴν πορείαν των πρὸς τὸ Θεῖον Βρέφος, θὰ παροπλήσῃ ἐπιχειρῶν τὴν προσαρμογὴν του πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἐν τῷ βίῳ παρουσιαζομένας καταστάσεις καὶ τὰς ἀλλοιούμενας ἀτομικὰς τε καὶ κοινωνικὰς συνθήκας, ὅμοιος τῷ τυφλῷ, τῷ ψηλαφῶντι νὰ στηρίξῃ ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ πρώτου προσπίπτοντος αὐτῷ ἀντικειμένου.

Ἰδύνοητον, ἄρα, ὅτι ὁ στερούμενος ἰδανικῶν εἶναι καταδικασμένος εἰς ἀποτελμάτωσιν καὶ στασιμότητα, ὡς στερούμενος τῆς κατ' ἔξοχὴν ζωογόνου καὶ μορφοποιούσας δυνάμεως. Ἄνευ σταθεροῦ τινος ὑπερατομικοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν νὰ προβλέπῃ, ὠθεῖται εἰς χαμαιζήλους ἐπιδιώξεις καὶ βίον μικροχαρῆ. Μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιπαλαίῃ κατὰ τῶν ἐναντιοτήτων τοῦ βίου, ὡς κενὸς ἰδανικοῦ, δυναμένου νὰ παρέχῃ αὐτῷ τὴν πρὸς ἀντίστασιν ἰκανότητα, προθύμως προέρχεται εἰς παντὸς εἴδους συμβιβασμούς, ἀντιθέτους ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως καὶ τὰς ἐπιταγὰς τῆς ἠθικῆς, ταπεινοῦντας καὶ καταρρίπτοντας τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν. Ἐν τῷ τοιούτῳ ἀνθρώπῳ ἀποβαίνει ἀνέφικτος ἢ ἄφατος ἐσωτερικὴ ἰκανοποίησις, ἣς ἀπολαύει ὁ παλαίων ὑπὲρ τῶν τοῦ βίου ἀξιών, ὁ προμαχῶν τῶν ἰδεῶν του καὶ πίπτων ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἀντιθέτως τούτῳ, ὁ ἐνορῶν τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς πέραν τῆς ἰκανοποιήσεως τῶν ἐνστικτων καὶ τῶν ἀτομικῶν ἐγωϊστικῶν ἐπιδιώξεων, ὁ ἀπαύστως ἐλαινώμενος ἀπὸ τὴν ἔφρῃσιν πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ διακατέχοντος ἰδεωδούς, διευρύνει τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἀξίας τῆς προσκαίρου ζωῆς του, προσκτᾶται δύναμιν ζωογόνον καὶ μορφοποιόν, ἀείποτε ἀνακαινίζουσιν ἀπὸ τῆς φθορᾶς καὶ ἀνεγείρουσαν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ βίῳ πτώσεων.

Οὕτω τὸ ἰδεῶδες ὑλοποιούμενον, τρόπον τινά, κατὰ τὴν ἀτομικὴν ἐκάστου φύσιν, ἀποβαίνει δύναμις μορφοποιός, «μορφοποιὸν ἰδεῶδες», ὑποβοηθοῦν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς συγκεκριμένης ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἣτις χαράσσει σταθεροὺς ἐν τῷ βίῳ σκοπούς, ὧν ἢ πραγμάτωσις ἀνάμπτως ἐπιδιώκεται, παρὰ τὰς τοῦ βίου ἐναντιότητας,

παρὰ τοὺς κινδύνους, παρὰ τὸ ἐνδεχόμενον διακυβεύσεως καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς. Καθ' ὅσον ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις κατέστη προσωπικότης, ἡ θυσία καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς κρίνεται ἥσσονος σημασίας ἀπὸ τὴν ἀπεμπόλησιν τοῦ διακατέχοντος ἰδεώδους.

Τὸ ἰδεῶδες, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὄν διὰ τὸ ἄτομον καθολικὴ συναρμογὴ ἀξιῶν, ἀποβαίνει πραγματικὴ πηγὴ ζωῆς καὶ ἀποτελεῖ τὸν πραγματικὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς του. Δι' ὃ καὶ ἡ μήτηρ ἀνευδοιάστως προσφέρει τὴν ἑαυτῆς ζωὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ τὸν ἔσχατον κίνδυνον διατρέχοντος τέκνου της (ὡς ἐν πυρκαϊᾷ, ἐπιδρομῇ ληστῶν κ.τ.ῳ.), ὃ ἐν πολέμῳ μαχητὴς ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, οἱ εἰς τὴν πυρὰν καὶ τὸ ξίφος γηθοσύνως προσφέροντες ἑαυτοὺς μάρτυρες τῆς Πίστεως τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἄξιοι τιμῆς οἱ αἰρόμενοι πρὸς τοιαῦτα ἰδεώδη καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐμψυχούμενοι. Εὐτυχεῖς οἱ τρόφιμοι οἱ ὑπὸ ἰδεολόγων ἡγητόρων καθοδηγούμενοι εἰς τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν πρόσκησιν τῶν ὑψηλῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς, οἱ διαπλασσόμενοι κατὰ πρότυπα, ὧν ἡ ἀξία θὰ συγκινῆ καὶ θὰ ἐξαίρη εἰς ἀνωτέρας σφαίρας τὸν αἰσθανόμενον καὶ νοοῦντα ἄνθρωπον!

Νεολαία κενὴ ἰδανικῶν, ἀποβαίνει ἀνίκανος πρὸς πλήρη ἀξιολογικὴν ἐξέλιξιν, ἀδυνατεῖ ὅπως ἐξιχθῆ μέχρι τῶν ἀνωτέρων σκοπῶν τῆς ζωῆς, καί, συνεπῶς, ὅπως ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμὸν της καὶ τὸ ἔναντι τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν μελλουσῶν γενεῶν καθῆκόν της.

III.

Τὸ μορφωτικὸν ἰδεῶδες δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ παρὰ πᾶσι τοῖς ἀτόμοις, διαφέρον κατὰ τὴν ἡλικίαν, τὸ φύλον, τὴν ἀγωγὴν καὶ τὸ περιβάλλον, οὐδὲ ἰσχύει εἰς πᾶσαν ἐποχὴν, ὑφιστάμενον τὸν ἀντίκτυπον τῆς ἐκάστοτε ἀρχούσης περὶ κόσμου θεωρίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν προκυπτούσης περὶ βίου θεωρίας.

Ἰδεῶδες τι, τὸ ὁποῖον εἰς ἐποχὴν τινα ἀποτελεῖ πηγὴν ζωῆς καὶ δύναμιν μορφοποιόν, δυνατὸν εἰς ἑτέραν νὰ μὴ ἀσκῆ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἔλξιν, ἢ καὶ μηδόλως νὰ ἐπιδρᾷ ἐπ' αὐτῶν, παῦρον ἀπὸ τοῦ νὰ παριστᾷ ἀγαθὸν τῆς ζωῆς ἄξιον τιμῆς καὶ πραγματώσεως. Ἐξ ἀντιθέτων περὶ κόσμου θεωριῶν ἐκπηγασάντων, δυνατὸν μετὰ πάροδον χρόνου, ἔστιν ὅτε μακροῦ, νὰ ἀποβῶσι καὶ αὐτίς διὰ τε τὰ ἄτομα καὶ τὴν κοινωνίαν ἀφειρητὰ νέων μορφῶν ζωῆς, νέων τρόπων διαβιώσεως.

Ἀναλόγως τῆς χαρακτηριστικῆς ἀξιολογικῆς ροπῆς τῶν ἀτόμων, διακρίνομεν καὶ τὰ ἰδεώδη, ὑφ' ὧν ταῦτα διακατέχονται, καὶ συμφώνως τοῖς ὁποίοις μορφοῦνται. Καὶ δὴ

α') Ὁ πόθος ὁ ἀσβεστος τῆς ὁμοιώσεως τῷ θεῷ, τῆς συμμεξέως τῇ θείᾳ φύσει, καὶ ἡ συνεπεία τούτου ἐνδελεχῆς μέριμνα πρὸς πιστὴν προσαρμογὴν τοῦ βίου ταῖς θείαις ἐντολαῖς, παριστῶσι μορφωτικὸν ἰδεῶδες, καὶ δὴ τὸ *θρησκευτικὸν μορφωτικὸν ἰδεῶδες*.

β') Ἡ ἀδιάπτωτος ἔφεσις πρὸς ζήτησιν καὶ εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, ἀποτελεῖ μορφωτικὸν ἰδεῶδες, καὶ δὴ τὸ *ἐπιστημονικὸν (νοησιοκρατικὸν) μορφωτικὸν ἰδεῶδες*.

γ') Ὁ διακατέχων τινὰ πόθος πρὸς σύλληψιν καὶ πραγμάτωσιν τοῦ καλοῦ, παριστῶ δι' αὐτὸν μορφωτικὸν ἰδεῶδες, καὶ δὴ τὸ *αισθητικὸν (καλλιτεχνικὸν) μορφωτικὸν ἰδεῶδες*.

δ') Ὡς πρῶτιστος τῆς ζωῆς σκοπὸς τίθεται ἡ διατήρησις, ἐνίσχυσις προαγωγὴ καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Πολιτείας (ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τῆς Φυλῆς — Ἔθνους) μὲ συνέπειαν τὴν ὑπὲρ ταύτης ἀνάλωσιν τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων, μέχρι τῆς ἐκουσίας προσφορᾶς καὶ αὐτῆς τῆς προσωπικῆς ζωῆς, τότε ὡς ἰδεῶδες ἀγωγῆς πρόκειται ἡμῖν τὸ *πολιτικὸν μορφωτικὸν ἰδεῶδες*, ἐπιπέσαν τὴν σφραγίδα τοῦ ἐπὶ μεγάλων ἱστορικῶν ἐποχῶν, καὶ δὴ τῆς ἐποχῆς τῆς Σπαρτιατικῆς καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἀκμῆς. (Ἐπίσημη ἔκφρασις τούτου ὁ Σπαρτιάτης τῆς λυκουργείου Νομοθεσίας καὶ ὁ *civis Romanus*). Τοῦτο κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἤρξατο ἐκ νέου προτασσόμενον ὡς σκοπὸς ἀγωγῆς παρὰ τῶν Κρατῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀποφασισμένα νὰ διεκδικήσωσι τὴν ὑπὸ τὸν ἥλιον ὑπαρξίν των.

ε') Ἡ ἀκατανίκητος ροπὴ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ πλησίον, ἐξικνουμένη μέχρις αὐτοθυσίας, καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐσωτερικὴ ἱκανοποίησις, δύναται νὰ ἀγάγῃ εἰς τὴν ἔξαρσιν ὡς ἰδεῶδες τοῦ *κοινωνικοῦ (φιλαλληλοῦ) μορφωτικοῦ ἰδεῶδους*.

Ἀντιθέτως ἡ ὑπερόγκωσις τῶν ἐγωϊστικῶν τοῦ ἀτόμου ἐνστάτων, ἡ ἀχαλίνωτος ἔφεσις αὐτοῦ πρὸς ἐπικρατίησιν καὶ ἐπιβολὴν ἐπὶ τῶν συνανθρώπων, συνιστῶσι τὸ *ιδεῶδες τῆς δυνάμεως*, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐκπορεύονται τὰ ἐλατήρια τῶν ἐν τῷ βίῳ σκέψεων καὶ πράξεων του.

Ἡ ὑπερτίμησις τέλος τῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν, ἔναντι τῶν λοιπῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς, ἐμβάλλουσα τὸν πόθον πρὸς, παντὶ τρόπῳ καὶ μέσῳ κτῆσιν καὶ συγκέντρωσιν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἄγει εἰς προβολὴν ὡς ἰδεῶδες, τοῦ *ιδεῶδους τῆς χρησιμοθηρίας*.

IV.

Κρίνοντες τὰ ἐν τέλει μνημονευόμενα ἰδεῶδη, τ. ἔ. τὸ τῆς δυνάμεως καὶ τὸ τοῦ κέρδους, παρατηροῦμεν ὅτι τόσον αἱ ὑλόφρονες ἐπιδιώξεις, ὅσον καὶ ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἐγωϊστικῶν τύσεων πρὸς ἐπιβολὴν ἐπὶ

τῶν ἄλλων, δὲν δύνανται νὰ τεθῶσιν ὡς ὀρθοὶ σκοποὶ μορφώσεως, οὐδὲ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρότυπα τῆς κατὰ τὸ δέον διαπλάσεως τῶν ψυχικῶς, πνευματικῶς καὶ σωματικῶς ἀσχηματίστων τροφίμων, ἐπομένως νὰ προβληθῶσιν ὡς μορφωτικὰ ἰδεώδη. Καθ' ὅσον ταῦτα, τὸ μὲν παρακωλύοντα τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἔξαρσιν ὑπὲρ τὴν τοῦ σωματικοῦ ἱκανοποίησιν, τὸ δὲ καταφθείροντα τὸ φιλεύσπλαγχνον καὶ φιλάλληλον τῆς φύσεώς του, τυγχάνουσιν ἀκατάλληλα, ὅπως προωθήσωσιν αὐτὸν πρὸς ἀνωτέρας μορφὰς ζωῆς. Διὰ τῆς ἐπικρατήσεως στενῶς ἐγωϊστικῶν καὶ χρησιμοθηρικῶν σκοπῶν, ὁ ἄνθρωπος φέρεται μοιραίως πρὸς τὴν πρωτόγονον περίοδον τῆς ζωῆς του, καθ' ἣν τὰ ζῆνδια ἐνστικτικῶς ἤσκουν ἀκωλύτως τὴν κυριαρχίαν των, καὶ ἡ ἔφεσις τῆς ἀτομικῆς ἐπικρατήσεως προεῖχε τῶν φιλαλλήλων συναισθημάτων καὶ τοῦ πόθου τῆς ἐξυπηρετήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ πλησίον.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀνωτέρω σημειούμενα μορφωτικὰ ἰδεώδη, τ. ἔ. τὸ «θηρησκευτικόν», τὸ «ἐπιστημονικόν», τὸ «αἰσθητικόν», τὸ «πολιτικόν» καὶ τὸ «κοινωνικόν», ἅτινα καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ἴσχυσαν καὶ νῦν προβάλλονται, μετὰ μείζονος ἢ ἥσσονος ἐντάσεως, ὡς πρότυπα μορφώσεως, παρατηροῦμεν ὅτι ἕκαστον τούτων, παρὰ τὸ μορφωτικὸν στοιχεῖον ὑπερ ἐνέχει, ἀπολύτως λαμβανόμενον καὶ τιθέμενον ὡς μόνος σκοπὸς ἀγωγῆς, ἀποβαίνει μονομερὲς καὶ ἀνεπαρκὲς πρὸς πλήρωσιν καὶ προαγωγὴν τῶν πολλαπλῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς.

Τούτου ἕνεκεν εἰς ἐποχὰς τινὰς τὸ μορφωτικὸν ἰδεῶδες ἀπετέλεσε σύνθεσιν μορφουσῶν ἀξιῶν, ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν καθολικὴν τοῦ ἀτόμου πρὸς ἀνωτέρας σφαίρας προαγωγὴν, μὲ τέρμα τὴν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν τελείωσίν του.

Οὕτω ἀπαντῶμεν παρὰ τοῖς Ἑλλησι, καὶ δὴ τοῖς Ἀθηναίοις, ὡς κατ' ἐξοχὴν μορφωτικὸν ἰδεῶδες τὴν «καλοκαγαθίαν», τ. ἔ. τὴν τῆς ἀτομικῆς φύσεως διάπλασιν εἰς κάλλος σωματικόν, τελοῦν ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς κάλλος ψυχικὸν καὶ εὐγένειαν ἡθους.

Ἐκτυπα τοῦ ἰδεώδους τούτου, καθ' ὃ ἐπεδιώκετο ἡ διάπλασις τοῦ ἀτόμου εἰς τέλειον «ἄνθρωπον», τυγχάνουσιν οἱ ἔξοχοι ἄνδρες τοῦ Ἑλληνικοῦ—καὶ δὴ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ—πανθίου, οἱ διακριθέντες διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς, τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν, τὸ ἐλεύθερον φρόνημα καὶ τὴν σωματικὴν ἐμμέλειαν.

Ἀπότοκον τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου ἰδεώδους τῆς «καλοκαγαθίας» θεωρητέον τὸ «ἀνθρωπιστικὸν μορφωτικὸν ἰδεῶδες» τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως (15ης καὶ 16ης ἑκατονταετηρίδος), τὸ ἔχον ὡς πρότυπον τὸν τέλειον ἄνθρωπον, ὡς ἐξελαμβάνετο οὗτος παρὰ τῶν Ἀθηναίων τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, ὡς καὶ τὸ «νεοανθρωπιστικὸν μορ-

φωτικὸν ἰδεῶδες» (ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 18^{ου} μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος), πρὸς ὃ τυγχάνουσιν ἀναποσπᾶστως συνυφασμένα τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων ἀνθρωπιστῶν καὶ Ἑλληνολατρῶν Winckelmann, Herder, Goethe, W. von Humboldt, F. A. Wolff, ὡς ἐπίσης τῶν μεγάλων ἰδεαλιστῶν Γερμανῶν φιλοσόφων, Kant, Schleiermacher, Fichte κ. ἄ.

Ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνει ἄξιον τὸ καθ' ἅπαντα τὸν Μεσαίωνα κρατήσαν «*θηρηοκεντικὸν μορφωτικὸν ἰδεῶδες*», διὰ τὴν σαφῆ καὶ σταθερὰν κατεύθυνσιν, ἣν ἔδωκεν εἰς τὴν περὶ κόσμου ἀντίληψιν τῶν τότε ἀνθρώπων, διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ἀξιών πέραν τῆς προσκαίρου ζωῆς, καὶ τὴν ὑπαγωγὴν ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κηδεμονίαν (καὶ δὴ τὴν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας) τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ διαγωγῆς τοῦ ἀτόμου.

Ἡ ἐποχὴ αὕτη, παρὰ τὰς ἐν ὑστέροις χρόνοις διατυπωθείσας μορφάς, ἀδίκους ἐν πολλοῖς, διακρίνεται διὰ τὸ ἐνιαῖον τῆς περὶ κόσμου θεωρίας καὶ τὴν λύτρωσιν τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τῆς ἀνησυχίας, τῆς συνυφασμένης πρὸς τὴν ἀμφιβολίαν, ἣτις παρομαρτεῖ τῇ διὰ τοῦ «λόγου» ζητήσῃ τῆς ἀληθείας.

Ἀντίθετος ταύτῃ θεωρητέα ἡ ἐποχὴ τοῦ Διαφωτισμοῦ (κατὰ τὴν 18^{ην} ἑκατονταετηρίδα), διακρινομένη διὰ τὸν ὑπερτονισμὸν τοῦ νοησιαρχικοῦ ἰδεώδους, καὶ τὴν ἐπιδιώξιν τῆς λυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἐπιλύσεως τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ, ἣν λύσιν ἔκρινε καὶ δυνατὴν καὶ εὐκταίαν. Οὕτως ὅμως οὐ μόνον συγχέονται τὰ ὄρια «λόγου» καὶ «πίστεως», ἀλλὰ καὶ ἔξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, ἡ ὑπερτίμησις τοῦ «λόγου» καὶ ἡ ἄμετρος ἐπ' αὐτὸν ἐμπιστοσύνη, ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐξασθένεισιν καὶ ἐν πολλοῖς ἐξουθένωσιν τῆς «πίστεως», μὲ ἐπακόλουθον τὴν διάσπασιν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν, ἀντὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου συναισθήματος τῆς ἀσφαλείας.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, καὶ δὴ περὶ τὰ τέλη τούτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνος, τυγχάνει τέλος ἐκδηλὸς ἡ ὑπερτίμησις τοῦ ἰδεώδους τῆς χρησιμοθηρίας, τῆς κτήσεως καὶ οὐσσωρεύσεως οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ὅπερ ἐπηρέασε καὶ τὴν ὄλην νοοτροπίαν τοῦ ἀνθρώπου τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅστις, τελῶν ὑπὸ τὴν φυσιοκρατικὴν περὶ τοῦ κόσμου θεωρίαν, ὠθεῖται εἰς ἐγωϊστικὴν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς. Ἐκφάνσεις τοῦ ἰδεώδους τούτου παρατηρεῖται εἰς τὰς χρησιμοθηρικὰς ἐπιδιώξεις τῆς ἀγωγῆς, εἰς τὴν ὀρθολογιστικὴν ὀργάνωσιν τῆς βιομηχανίας, εἰς τὴν σύμπηξιν κολοσσιαίων ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς συγκέντρωσιν, κατεργασίαν καὶ μονοπωλειακὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν

οικονομικῶν ἀγαθῶν, εἰς τὴν στενὴν εἰδίκευσιν, καί, τέλος, ὑπὸ γενικωτέραν ἔννοιαν, εἰς τὸν παραμερισμὸν τῶν ἀνιδιοτελῶν καὶ φιλαλλήλων διαθέσεων ὑπὸ τῆς ἐφέσεως πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλησίον καὶ ἀποκόμισιν ἀτομικῶν ὠφελημάτων.

V.

Ὡς ἰδιότυπον μορφωτικὸν ἰδεῶδες θεωρητέον τὸ μορφωτικὸν ἰδεῶδες δμίδων, τάξεων, οἷον θεωρητέον τὸ ἰδεῶδες τῆς τάξεως τῶν δικηγόρων, τῶν διδασκάλων, τῶν ἰατρῶν, τῶν ἀξιοματικῶν κ. τ. ὅ. καὶ ὅπερ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκληθῆ «ἐπαγγελματικὸν μορφωτικὸν ἰδεῶδες».

Ὁ ἀνήκων π. χ. εἰς τὸν κλάδον τῶν δικηγόρων, ἐκτὸς τῆς καταβολῆς τῆς γενικῆς προσπαθείας πρὸς «μόρφωσιν» ἑαυτοῦ, ὡς «ἀνθρώπου», ἀποβλέπει, ὡς δικηγόρος, καὶ εἰς εἰδικὴν ἑαυτοῦ διάπλασιν καὶ ἐξέλιξιν, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ ἐκλεκτὸν μέλος τοῦ κλάδου εἰς ὃν ἀνήκει, μέλλον νὰ συμβάλῃ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀνόδου καὶ εἰς τὴν τοῦ ἄλλου κλάδου του προαγωγὴν καὶ ἐκτίμησιν παρὰ τῇ κοινῶν. Ἡ ἐπίτευξις τοῦ ἰδιαιτέρου τούτου σκοποῦ διευκολύνεται, ὅταν τις προβάλῃ ἑαυτῷ ὡς πρότυπον, εἰς ὃ σφοδρῶς νὰ καυτείνῃ, τὸ συγκεκριμένον ἰδεῶδες τοῦ «ρήτορος», τοῦ δαμιαστοῦ τοῦ ἀκροατηρίου, προσωποποιῶν τοῦτο ἐν τινι τῶν ἐξόχων ρητόρων τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος π. χ. τῷ Δημοσθένει, Κικέρωνι κλπ. καὶ ἐπιδιώκων τὴν διηνεκῆ τῷ προτύπῳ προσέγγισιν καί, εἰ δυνατόν, ὁμοίωσιν.

Τὰ αὐτὰ δύνανται νὰ λεχθῶσι καὶ διὰ τοὺς ἀνήκοντας εἰς ἑτέρους κλάδους, π. χ. διὰ τὸν διδασκαλόν, ὅστις, ἂν δὲν ἐλαύνεται ὑπὸ τοῦ ἰδεώδους νὰ ἀναλώσῃ τὴν ἰδίαν ὑπαρξιν ὑπὲρ τῆς ἀρίστης ἀγωγῆς τῶν παιδῶν, καὶ τῶν ἐνηλίκων ἔτι, δὲν θὰ δύναται ἐπιτυχῶς νὰ ἀντικρύξῃ τὰς δυσχερείας καὶ τὰ ἐμπόδια, ἅτινα ἀνὰ πᾶν βῆμα του συναντᾷ, οὐδὲ θὰ κατορθώσῃ νὰ μὴ κάμπτηται ὑπὸ τῆς συναφοῦς ἀπογοητεύσεως. Καὶ ὁ διδασκαλὸς προάγεται εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἰδιαιτέρου τούτου ὑψηλοῦ ἰδεώδους, ἂν ἔχῃ αἰσθητοποιήσῃ, τρόπον τινά, τὸ ἰδεῶδες τοῦ «παιδαγωγοῦ» ἐν τινι τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς τῷ Σωκράτει ἢ τῷ Πισταλότῃ, κ. ἄ. ὧν ὁ βίος καὶ ἡ δραῖσις νὰ ᾧσι δι' αὐτὸν τὸ πρότυπον, ἢ ὁμοίωσις τῷ ὁποίῳ νὰ ἀποτελῇ ἄσβεστον πόθον του καὶ ἔντονον τῆς ζωῆς του κίνητρον.

Ὡσαύτως καὶ ὁ ἰατρός, ὁ μὴ ἀσκῶν τὸ ἔργον του πρὸς μόνον τὸν βιοπορισμὸν, ἀλλ' ἔχων συνείδησιν τῶν εὐθηνῶν του ἔναντι τῆς ὑγείας καὶ τῆς ζωῆς τῶν συνανθρώπων του, ὁ βιαθείας αἰσθανόμενος τὸ φιλάλληλον καὶ φιλόανθρωπον τοῦ ἐπαγγέλματός του, ἀναντιρροῦτως θὰ ἐμπνέεται καὶ θὰ προάγεται εἰς ἀνωτέραν σύλληψιν τῶν ὑψηλῶν

καθηκόντων του, ἂν προβάλλῃ ἑαυτῷ διηνεκῶς ὡς πρότυπα τοὺς ἥρωας τοῦ ἔπαγγέλματός του καὶ εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς τὸν μέγαν Ἴπποκράτη, τὸν ὑπέροχον Παστέρ κ. ἄ.

Οὐχὶ διαφόρως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ διὰ τὸν ἀξιωματικόν, τὸν καλλιτέχνην κ.λ.π. καὶ γενικῶς διὰ πάντα ἀποτελοῦντα μέλος ομάδος, ἀσκούσης ἰδιαιτέραν τινὰ κοινωνικὴν λειτουργίαν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ ἐν λόγῳ ἰδεῶδες, καίτοι εἰδικῆς πως φύσεως, δύναται νὰ ἀποβῆ ἰσχυρῶς μορφωτικόν, ἀσκοῦν οὐσιώδη καὶ ἀποκρασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ὅλην τοῦ ἀτόμου διάπλασιν καὶ ἀξιολογικὴν ἐν τῷ βίῳ ροπήν του.

Ἐπὶ τῆς ὑπέροχου εἰς ἀνωτέραν σφραῖραν μορφωτικοῦ ἰδεώδους παριστᾷ τὸ «ἔθνικόν μορφωτικὸν ἰδεῶδες» ἀρνούμενον τὴν μορφωτικὴν του δύναμιν ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τὰς ἰδιότητας τῆς φυλῆς, ἀπὸ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸ πατριον ἔδαφος, ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειάν του διὰ τὰ κατορθώματα, καί, γενικώτερον, τὴν πολιτιστικὴν δημιουργίαν τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὴν τιμὴν πρὸς τὴν πατριον θρησκείαν, τὰς παραδόσεις, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ, εἰς ὃν ἀνήκει.

Τὸ ἔθνικόν ἰδεῶδες, παρὰ τὰ διεθνικὰ κηρύγματα, ὃν συμφυῆς πρὸς τὴν βαθυτέραν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου, παραμένει ἀείποτε πηγὴ ζωοδότις διὰ τὸ ἄτομον, ἐμπνέον εἰς τοῦτο φρόνημα ὑψηλὸν καὶ πράξεις γενναίας, ἐμβιάλλον τὸ συναίσθημα τοῦ καθήκοντος ἔναντι τῆς ὀλότητος καὶ προάγον εἰς κατωφρόνησιν ζωῆς ἄνευ ἀξίας, οἷα ἡ ἐν πατρίδι δουλωθεῖση.

Ἀκριβοῦς ἔθνικόν φρόνημα ἀποτελεῖ τὸν ἄριστον τῆς πατρίδος προασπιστήν, ἐνῶ, τοῦναντίον, τὴν τούτου κατάπτωσιν ἀκολουθεῖ ἡ χαλάρωσις τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, μὲ τὰς θλιβεράς συνεπείας τῆς διὰ τε τὴν ὀλότητα καὶ τὰ ἄτομα.

Ἐπὶ τῆς πατρίδος ὑμνηταὶ ὑπῆρξαν οἱ μεγάλοι πρόγονοι ἡμῶν, ὧν—σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τοῦτο—ὁ πολιτισμὸς ἀποτελεῖ πολύτιμον μορφωτικὸν ἀγαθὸν διὰ τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος. Τῆς πατριδολατρίας ταύτης ἀρίστη καὶ ἀνυπέροβλητος ἔκφρασις τυγχάνουσιν οἱ ἐπόμενοι πασίγνωστοι καὶ αἰώνιοι λόγοι τοῦ θεοῦ Ἠλάτωνος, ἀποτελοῦντες μνημειώδη ὑποθήκην, οὐ μόνον πρὸς τοὺς τότε συμπολίτας του Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ πρὸς σύμπασαν τὴν πεπολιτισμένην ἀνθρωπότητα.

«...μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπείντων τιμιώτερόν ἐστιν ἢ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μεί-

ζονι μοίρα καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ σέβεσθαι δεῖ καὶ μᾶλλον ὑπεῖκειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ πατέρα, καὶ ἢ πείθειν ἢ ποιεῖν, ἅ ἂν κελεύῃ, καὶ πιάσχειν εἴαν τι προστάτῃ παιεῖν, ἡσυχίαν ἄγοντα, εἴαν τε τύπτεσθαι εἴαν τε δεῖσθαι, εἴαν τε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον ἢ ἀποθανούμενον ποιητέον ταῦτα, καὶ τὸ δίκαιον οὕτως ἔχει.... »

• ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥΣ